

Tunç Trel

1987’de Antalya’da doğdu. Hacettepe niversitesi’nde Alman Dili ve Edebiyatı lisansını, aynı niversitede Tarih yüksek lisansını, Univerzita Karlova’da (Prag) Antik Yunan ve Roma Tarihi doktorasını tamamladı. Almanca, İngilizce, Latince ve Antik Yunanca bilmektedir. Akademik ve eviri uğraşlarını tarihsel materyalist zemin üzerinde sürdürmekte; *Ayrım*, *Sendika* ve *Monthly Review* gibi mecralarda yazmaktadır.

Eserin orijinal adı:

Überfahrt

(1973, Aufbau Verlag, Berlin ve Weimar)

ANNA SEGHERS

YOLCULUK

ROMAN

TÜRKÇESİ
TUNÇ TÜREL

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 143 • Yolculuk • Anna Seghers
ISBN 978-605-172-764-6 • *Türkçesi*: Tunç Türel • *Düzeltilme*: Didem Gerçek
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Kasım 2025
© Aufbau Verlag GmbH & Co. KG, Berlin 1949 (Aufbau Media GmbH, Berlin)
© Yordam Kitap 2024

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Kuloğlu Mahallesi Altıpatlar Sokak Çubukçu Çıkmazı No.1/A Beyoğlu-İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
www.instagram.com/yordam.edebiyat

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

YOLCULUK

ROMAN

ANNA SEGHERS VE YAZARIN SORUMLULUĞU

Anna Seghers hakkında söylenmiş en doğru sözlerden biri, onun “Almanya için duyduğu acıyla dolu olarak, Almanya’nın sorumluluğunu yüklenmiş bir yazar olduğudur.”* Çalkantılı 20. yüzyılın tahripkâr savaşlarını, faşizmin vahşetini anlattığı roman ve öykülerinde dahi insandan ümidi kesmeyen sorumlu bir yüreğin varlığı daima hissedilir.

Anna Seghers 11 Kasım 1900’de, Almanya’nın Mainz kentinde, Netty Reiling adıyla dünyaya gelmiştir. Heidelberg üniversitesindeki sanat tarihi eğitimini, Hollandalı ressam “Rembrandt”ın eserlerinde Yahudi ve Yahudilik” konulu doktora teziyle tamamlar. Yazılarında kullandığı Seghers adını, yine bir Hollandalı ressam ve gravür sanatçısı Hercules Seghers’in eserlerine duyduğu hayranlıktan ötürü aldığı biliniyor.

Heidelberg yıllarında tanıştığı Doğu Avrupalı aydınların etkisiyle Marksizme ilgi duyan Anna Seghers, 1928 yılında Almanya Komünist Partisi’ne (KPD) üye olur ve Proleter-Devrimci Yazarlar Birliği’nin kurucuları arasına katılır. Aynı yıl çıkan kısa romanı *Santa Barbaralı Balıkçıların İsyanı* ile Kleist ödülünü kazanır. Tarihe Büyük Bunalım adıyla geçecek olan 1929 ekonomik krizi Almanya’da, Seghers’in sonradan sürekli değineceği sarsıcı bir olgu olarak yaşanır. Kriz Hitler’in oksijeni olur ve Nazi oyları tırmanışa geçer. *Yol Arkadaşları* (1932) romanı yasaklanan Seghers,

* Wolf, Christa, “Anna Seghers’in Yaşamı ve Yaratışı Üstüne”, *İlk Adımlar*, çev. Yılmaz Onay, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, Şubat 1998, sf. 9-24.

1933'te kısa bir süreliğine göz altına alınır, sorgulanır ve serbest bırakılınca da ailesiyle birlikte İsviçre üzerinden Paris'e geçer.

1939 yılında 2. Dünya Savaşı başlar ve bir yıl sonra, Seghers'in Macar asıllı eşi sosyolog Laszlo Radvanyi Güney Fransa'da tutuklanır. Seghers iki çocuğu ile birlikte Paris'ten kaçarak Alman işgali dışında kalan Marsilya'ya yerleşir ve burada eşinin serbest bırakılması için uğraşır. Sonunda bir yol bulup hep birlikte Güney Fransa'dan Martinik adasına gitmeyi, oradan da epeyce dolaşarak Meksika'nın başkentine ulaşmayı başarırlar. Bu süreçte yaşadıkları, Seghers'in 1944 yılında yayınlanan romanı *Transit*'in altyapısını oluşturacaktır.

Anna Seghers, Paris'te olduğu gibi Latin Amerika sürgününde de geniş bir antifaşist topluluk içinde hareket etmiştir. Heinrich-Heine-Kulübü'nün başkanlığını üstlenir; yazar Ludwig Renn ile birlikte Özgür Almanya Hareketi kampanyasını başlatarak aynı isimde bir gazete çıkartırlar. Seghers'e göre, "En korkunç olan susma, yazarların susmasıdır. Çünkü hem işin doğası hem de toplumun istemi, yazarlığın susmamak demek olduğunu açık açık belirlemiştir."

Seghers gittiği her yerde antifaşist faaliyetlerini ve sanatsal üretimini büyük bir çalışkanlıkla sürdürür. Sürgün yıllarında (Paris'te) kaleme aldığı bir diğer önemli roman *Yedinci Haç*'tir: Almanya'dan gelen mültecilerden biri Seghers'e, toplama kampından kaçmış yedi mahpus için yedi haç dikildiğini anlatmıştır. Yakalanamayan ve dolayısıyla haçı da boş kalan devrimci mahpusun hikâyesi, faşist toplum kesitini alıp içyüzünü gösterme fırsatını verir yazara.

2. Dünya Savaşı'nın bitimini takiben Meksika'dan ayrılan Seghers Berlin'e döner ve yurtdışında yayınladığı sürgün eserlerinin Almanya baskıları art arda çıkmaya başlar. 1947 Haziran'ında Georg Büchner ödülünü alır.

Meksika'da başlayıp vatanında tamamladığı *Ölümler Genç Kalır* (1949) yazarın tarihsel olgulara yaslanarak kaleme aldığı en önemli romanlarından biridir. Savaş sonrası Almanya'sında bir sanat eserinden çok bir eğitim kitabı gibi okunmuştur. Romanın kurgusu ölümle sonuçlanan bir şiddet olayıyla başlar. 1. Dünya Savaşı sona ermiş, Spartakist ayaklanma bastırılmıştır. Ayaklanmaya katılan

genç işçi Erwin, yüzbaşı von Klemm'in emri üzerine başına kurşun sıkılarak infaz edilir. Farklı sınıfları temsil eden, farklı ideolojilere sahip otuza yakın kurgusal karakter, Erwin'in ölümüyle bağlantılı olarak yoldaşı, sevgilisi, katili ya da onların yakını olarak karşımıza çıkar romanda.

Arka planda ise utanç dolu siyasi olaylar yaşanır: Almanya'nın yenilgisinden sonra imzalanan Versay Antlaşması, politik istikrarsızlık ve ekonomik krizlerden beslenen Hitler'in seçimle iktidara gelişi; şaibeli Reichstag yangını; Yahudilere kanlı ve ölümcül saldırıların yapıldığı Kristal Gece ve 2. Dünya Savaşı... *Ölümler Genç Kalır*'da yıkımı hazırlayan toplumsal koşulların dökümü yapılırken, "Alman ırkı"nı sürekli haklı, değerli ve üstün gören Nazilerin zihin dünyası ve onlara destek veren sıradan bireylerin psikolojisi de aktarılır.

Eski kıtaya döndüğünde Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde yaşamayı seçen ve Doğu Berlin'e yerleşen Anna Seghers, yapıcı faaliyetini sanatla politikayı birbirinden ayırmadan sürdürür. Barış hareketlerine katkı sağlar ve bu kapsamda birçok ülkeyi ziyaret eder. 1950 yılında Dünya Barış Konseyi üyeliği ve Alman Sanat Akademisi kurucu üyeliğine getirilir. Nükleer silahların yasaklanmasına ilişkin kampanyalara katılır. Bir yandan da edebiyat çalışmalarını sürdürmektedir. Sovyetler Birliği'ne giderek Tolstoy üzerine araştırmalar yapar. Paris'te düzenlenen Schiller anmasında Thomas Mann ile, Prag'da düzenlenen Kafka konferansında Peter Weiss ile buluşur. Uzun yıllar sürdürdüğü Alman Yazarlar Birliği başkanlığından 1978'de çekilir ve ölümüne dek onursal başkan olarak kalır.*

Anna Seghers 1 Haziran 1983'te, geride on roman, çok sayıda öykü, deneme ve anlamlı bir hayat bırakarak bu dünyadan ayrılır. Sanat Akademisi'nde yapılan bir devlet töreninden sonra Berlin'de defnedilir. Onu, eserleriyle olduğu kadar, "Sanatın gücüne inandığımız için, sorumluluğumuz da bir o kadar büyüktür" sözüyle de hatırlıyoruz.

* Güngör, Hasret, "Anna Seghers'in Eserlerinde Toplumsal Sorunlara Bakış", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

“Bir ayrılışla hiçbir şey kıyaslanamaz. Ne bir varış, ne de bir kavuşma. Dünyanın bir parçasını kesin olarak ardında bırakırsın. Orada ne acılar, ne sevinçler yaşanmış olursa olsun, yolcu köprüsü kaldırıldığında, önünde üç hafta boyunca sadece deniz uzanır.”

Genç yol arkadaşımın söylediklerine karşılık vermedim. Bunları muhtemelen sadece kendi kendine düşünerek dile getirmişti. Tanışalı daha yirmi dakika bile olmamıştı. Pasaportlarımızın kontrolü esnasında arkasında beklemiş, o sırada tıpkı benim gibi Polonya bandıralı Norwid isimli gemiden Rostock’ta ineceğini öğrenmiştim. Doktordu, bunu da kontrol sırasında duymuştum. Uzmanlık alanı dahiliye idi. Aynı zamanda, aldığı bazı derslerle tropikal hastalıklar üzerine çalışmıştı. Bu nedenle Bahia’daki bir kongreye katılmıştı. Gemi teşrifatçısı belgelerini inceledikten sonra kayıtsız bir şekilde başını sallayıp onay vermişti.

Yol arkadaşımın belli ki sevdiği uzun deniz yolculuklarının benim için hoşlanılacak bir yanı yoktu. Ben bir an önce ailemi yeniden görmek istiyordum. Ama bu yolculuk için adım çoktan yazdırılmıştı. Buraya uçakla gelmiştim.

Tamir işi, yani Rio Grande do Sul’a geliş nedenim, hızla hal-olmuştu. Geçen yıl firmamızdan tarım makineleri satın alan Bay Mendez, güvenilirliğimize hayretler içinde kalmıştı, çünkü şikâyetinin ardından, sözleşmeye uygun şekilde dört hafta içinde, yani tam vaktinde, çiftliğinde hazır bulunmuştum. İş arkadaşlarım, eşim ve iki küçük kızım Tatra Dağları’nda tatilde olduğumu biliyorlardı. Fakat makineler, kapalı bir yerde değil de açıkta, uzun süre nakliye bekledikleri için zarar gördüğünden –ki bu tama-

men onların hatasıydı- telgrafla beni çağırarak henüz yeni başlamış tatilime nokta koymada hiçbir sakınca görmemişlerdi.

Müdürüm telefonda borcumu da hatırlattı, çünkü Prag yakınlarındaydım ve hemen uçağa binebilecektim. Devletimize vicdan borcum olduğunu, derhal Brezilya'ya gitmem gerektiğini söyledi; böylece oradakiler, cumhuriyetimizin sözleşmelerine sıkı sıkıya bağlı kaldığını görecekli.

Ama tüm bunlar, yanımda duran genç adamı hiç ilgilendirmiyordu. Bana oldukça tuhaf görünmüştü. İnsan, aklından geçen her şeyi bir yabancıya anlatmak zorunda değildir.

Genç adam şöyle dedi:

“Gemideki tüm bu insanlar, karadaki herkes, nasıl da hâlâ birbirlerine bir şeyler söylemek zorundalar! Nasıl da el sallıyorlar, sıırıslıklam olmuş mendillerini buruşturuyorlar! Ve ben... ben gururluyum, çünkü bu kıyıda artık benim için vedalaşacak tek bir insan bile kalmadı. Yolcu köprüsü kaldırıldığında her şey kesin olarak bitmiş olacak.”

“Peki, köprüyü neden hâlâ kaldırmıyorlar?”

“Çünkü gemiye hâlâ bir şeyler yükleniyor. Şu karşıdaki vinci görüyor musunuz? Bakın, kancasını bir kez daha uzatıyor. Geminize birkaç kutu daha indiriyor. Bakın, aşçı hepsini nasıl da aldı! Muhtemelen son anda bir pazarda arta kalanları ucuza kapattı. Papayalar, guavalar, portakallar, muzlar, ananaslar, avokadolar... Hepsi bu ülkenin meyveleri.”

“Umarım bizim için de birkaç kış elması ayırmıştır. Eve dönüş hazırlık olsun, son hafta için.”

“Aşçıyı tanıyorum. Son yolculuğumda da bizimleydi. O yolculuğa da gemiyle yapmak zorunda kalmıştım. Geminin ismi Joseph Conrad idi. Hassas bir yükün sorumluluğu bana aitti. Bu aşçı son derece cimri biridir. Muhtemelen bir zamanlar Baltık Denizi kıyısında bir meyhane işletmecisiydi.”

Bu sırada beklenen şey oldu: Yolcu köprüsü kaldırıldı. Kılavuz kaptan, dünya üzerindeki her ulustan kimi büyük kimi küçük gemilerin arasından geçerek bizi limandan çıkardı. “Şimdi bizi

denize emanet etmek üzere”, dedi genç adam, her söylediği şeyin önemli olduğu hissini veren kendine özgü ses tonuyla. “O andan sonra başımıza ne gelirse artık onun bir payı olmayacak. O sırada çoktan başka bir gemiyi, sonra bir başkasını daha limandan çıkarmaya başlamış olacak...” Bu noktada konuşmasını birden kesti. “Lütfen beni bağışlayın, adım Ernst Triebel.”

“Franz Hammer. Mühendisim.”

“Doktorum. Daha doğrusu eğitimimi yeni bitirdim.”

Miço, yemeğin başladığını işaret eden gongu çaldı.

Gemimiz Polonya’ya ve Demokratik Alman Cumhuriyeti’ne (DAC) kahve taşıdığından yolcular için sadece birkaç kamara vardı.

Hızla iki masanın etrafına oturduk; üçüncü bir masadaysa kaptanla birlikte ikinci kaptan ve çarkçıbaşı oturuyordu. Bir sütunun arkasında ufak bir masa daha olduğunu fark ettim. Bu masa tek bir kadın için ayrılmıştı; güçlü yapılı, sıcak ve kahverengi giysiler içinde bir rahibe için. Görünüşe göre yemeklerini tek başına yeme hakkını özel olarak talep etmişti. Refakatçisiyse, muhtemelen benim oturduğum masada bulunan yaşlıca, zayıf, uzun etekli kadındı. Çünkü sık sık ayağa kalkıyor, sütunun arkasına kıvrılıyor ve rahibeye bir isteği olup olmadığını soruyordu. Ne yaptığını kolaylıkla takip edebiliyordum, çünkü masanın dar kenarında oturuyordu, ben ise uzun kenarının en ucundaydım. Yanımda oturan yolcunun kolu askıdaydı; fakat bu durum keyfini hiç bozmuyor gibiydi. Kurnaz, açık mavi renkli gözleri inanılmaz bir hızla bir yolcudan diğerine kayıyordu. Kısa sürede anladım ki Lehçe ve Almanca, Portekizce ve İspanyolca, Fransızca ve İngilizce konuşabiliyordu ve kim bilir daha hangi dilleri! Başını birden bana doğru çevirdi ve ismini söyledi:

“Sadowski.”

Lafı hiç dolandırmadan, yemeğini tabağına koymamı ve etini kesmemi rica etti. Kolu, gemiye bindikten kısa süre sonra, birinin bagajını kaldırmasına yardım ederken çıkmış. Bizimki gibi küçük gemilerde ayrıca bir doktor olmadığından, aynı zamanda gemi doktorluğu da yapan ikinci kaptan kolunu hemen yerine oturtmuş.

“Yolculuk sona ermeden iyileşmek zorunda” dedi Sadowski. “Teknisyenim. Gdynia’da işim hazır. On yıldır içimde eve dönem mi dönmeyeyim mi sorusuna cevap vermeye çalışıyordum. Annemi sağken bir kez daha görebilmek istiyorum. Ama daha ilk beş dakikada yaşadığım şu şanssızlığa ne demeli?”

Kısa bir müddet sonra, “Lütfen çaktırmadan arkanıza bakın” dedi, sadece her dili konuşmakla kalmıyor, yol arkadaşlarının kaderlerini de inanılmaz bir hızla kavrayabiliyordu. “Arkanızdaki diğer masada oturan buruşmuş yaşlı kadını görüyor musunuz? On yıllardır Brezilya’daydı. Ayrılırken hıçkırı hıçkırı ağlayan Polonyalı bir aileyle geldi. Bu kadının büyüttüğü küçük çocukları bile artık evlenmiş. Aile de ona duyduğu minnettarlıktan, dönüş yolculuğu için burada artık ihtiyaç duymadıkları bütün eşyaları vermiş: Üç kuşaktan kalan yünlü giysiler, türlü ıvır zıvır. Muhtemelen Brezilya’da çok zengin olmuşlardı. Ama kadına demişler ki, ‘Artık işe yaramayan bu şeyler o dondurucu soğuğuyla bizim Polonya’mızda lazım olur.’”

Yan masaya döndüğümde hemen bu yaşlı kadını fark ettim. Başında mavi bir yün bere vardı. Gözüm Triebel’e de takıldı. Bana “Sonra” anlamına gelen bir işaret yaptı.

Sadowski şöyle dedi:

“Gördüğün güve ya da kahverengi giysili rahibe, Brezilya’da sadece birkaç hafta kalmış. Bahia’dan beri onunla seyahat etmiyor musunuz? Tarikatına ait o gösterişli evde kalmış... Muhtemelen bize ait olan bir yığın parayı çarçur etmiştir.” Sadowski şimdiden “biz” demeye başlamıştı. “Etrafında bir dolu tatlı ‘kutsal’ kız pervane olmuştu; veda ederken hepsi de hediye getirmişti. Henüz rahibe değillerdi, daha gencecik çocuklardı, ne dünyevi ne de ilahi bir damatla evlenebilecek yaşta değillerdi.”

Sonra sustu ve yanındaki sarı örgülü saç a sahip genç kızla Lehçe konuşmaya başladı. Aynı şekilde sarışın olan anne, kızı ile oğlu arasında oturuyordu. Düşündüm de Sadowski kesin onların yolculuklarının hikâyesini de çoktan öğrenmiştir. Onu kıskandım, çünkü bu kıtada yıllar yılı yaşamış olmasına rağmen ana dilini

hâlâ unutmamıştı. Sonra kendime şöyle dedim: Ben de kaybetmem ki; insan ana dilini asla unutmaz.

Kısa bir süre sonra, Sadowski bu aileyle ilgili bildiklerini benimle paylaştı. Çocukların babası konsolosluk görevlisiymiş. Rio'da Portekizce eğitim veren bir okula gidiyorlarmış. Aynı zamanda anneleri onlara Lehçe ders de veriyormuş. Bavulları Lehçe ders kitaplarıyla doluymuş. Tatil bitmeden çocuklarla eve dönmüş, böylece çocuklar Kraków'da sınavlarını verebilmişler. Eğer baba da kesin olarak memlekete dönerse, çocuklar hiçbir zorluk çekmeden herhangi bir mesleği öğrenebilirlerdi.

Kadını övdüm. Ancak inatçılığı sayesinde çift yönlü bu eğitimin mümkün olduğunu söyledim. Sadowski bu övgü dolu sözlerimi tercüme etti. Kadın biraz sert görünümliydi. Ama övgümü duyunca yüzü sevinçle ışıldadı.

Bu arada tatlılarımız geldi. Ananas bu ülkede âdet olduğu şekilde hazırlanmıştı: Önce meyvenin içi oyulur, kabuğu tabakta bir kap gibi durur, içinden çıkan meyve parçaları küçük küpler halinde doğranır ve sonra bu doğranmış meyve yeniden kabuğa doldurulur.

Kendi kendime düşündüm: Bu bizim aşçı için fazla zahmetli bir iş. Bakalım bu şekilde sunum yapmaya daha ne kadar dayanacak?

Masanın dar kenarında oturan yaşlıca, mütevazı kadın ise ananasına hiç dokunmadı. Tabağı hemen aldı ve kahverengi giysili rahibeye götürdü. Rahibe samimi bir şekilde teşekkür etti ve tatlısını yemeye koyuldu. Karşımda oturan evli çift fısıldaşmaya başlamıştı. Muhtemelen onlar da rahibeye ananaslarını vermeyi düşünmüşlerdi ama buna artık gerek kalmamıştı. Bu yüzden ikisi de hevesle tatlılarını yemeye koyuldular ve tabaklarında kabuktan geriye başka bir şey kalmayana değin yediler.

Sadowski bana doğru eğilip kısa boylu, tombul kocanın Polonya'da ünlü bir şarkıcı olduğunu fısıldadı. Brezilya'da, Rio ve São Paulo'da konserler vermiş. Kendisi de Rio'daki konsere gitmiş. Bütün Polonya kolonisi hüngür hüngür ağlamış. Güncel konularla ilgili şarkılarından hiçbirini söylememiş, yürekleri bölen tür-

den değil, yürekleri kaynaştıran eski ezgilerinden çalmış. Birkaç yeni bestelenmiş şiir de varmış aralarında, mesela Norwid'den. Sadowski "Bilir misiniz?" diye sorunca yanıtım "Hayır, hiç duymadım" idi. "Yazık," dedi, "ben bile biliyorum, halbuki ben sadece bir elektrikçiyim. Gemimize ismini veren şiir bu. Ama Joseph Conrad'ı duymuşsunuzdur, değil mi?"

Bir kez daha "hayır" demeye cesaret edemedim. DAC'de bu yazarlar çok da tanınmaz. Hızla düşündüm, çok kitap okuyan biri değilimdir, belki de hiç duymamış olmam bundandır. Bu yüzden "Evet, tabii ki duydum" dedim. Sadowski, "Pek çok kişi Conrad'ın İngiliz olduğunu sanıyor," dedi. "Oysa o Polonyalıydı. Denizci oldu, sonra İngiltere'ye gitti." "Neden?" diye sordum. Cehaletimden ötürü, onun da diğer pek çok kişi gibi ülkesini terk edip Batı'ya göçtüğünü sanmıştım. Ama Sadowski şöyle dedi:

"Joseph Conrad gemilerle kafayı âdeta bozmuştu. O zamanlar Polonya'nın denize kıyısı bile yoktu. Bir gün özel öğretmeniyile çıktığı bir yolculukta ilk kez denizi gördü ve denizcilerle tanıştı. O an kararını verdi: Ne iş yapacağını artık biliyordu. Hayatı boyunca hem denizde hem karada deniz hakkında romanlar yazdı. Bu arada, İngiltere'de yaşamasına rağmen, Polonya'yı sevmeyi asla bırakmadı."

Yolculuk biter bitmez, Joseph Conrad'ın bir kitabını satın alıp –eğer bizde basılıyorsa– okumayı kafama koydum. Sadowski, "Joseph Conrad bugünleri görse çok mutlu olurdu," dedi, "çünkü artık denize büyük bir kıyımız var."

Sadowski'nin "denize büyük bir kıyıyla" böylesine tuhaf bir gurur duyması dikkatimi çekti. Oysa yıllar boyunca Polonya'ya dönüp dönmek arasında gidip gelmiş biriydi.

Yemekten sonra kamaraya geri döndüm. Oda arkadaşım, yemekte hemen arkamdaki masada oturuyordu. Şimdi yatağında uzanmış, tek kelime etmeden dik dik bana bakıyordu. Gelişim belli ki canını sıkıyordu. Yemekteki insanlar sıcakkanlıydı, ama onun öfkeli ve suskun yüzünde âdeta şu yazılı gibiydi: *Rostock'tan mı geldin yoksa Frankfurt'tan mı fark etmez, sen kardeşlerimi öldürdün.*

Lehçe bilmiyordum ve doğrudan konuya girip “Naziler babamı bir toplama kampında öldürdü” diyemezdim. Kaldı ki savaş sırasında çocuktum, Polonya’yı hiç görmemiştim. Ona neden Polonya bandıralı bir gemide seyahat ettiğimi anlatmak da, anlayamayacağı kadar karmaşık ve uzun bir açıklama olurdu.

Bana öfkeyle bakmaya devam ettiği için kamaradan ayrıldım ve güverteye çıktım. Kıyının belli belirsiz silueti hâlâ görünüyordu. Sabah karşılaştığım yerde genç yol arkadaşım Ernst Triebel duruyordu. “Veda” üzerine söylediklerinin aksine, artık belli belirsiz görünen kıyı şeridini gözünü kırpmadan izliyordu. Üstümüzde martılar ya da burada bu kuşlara ne ad veriliyorsa onlar uçuyordu, kıyıya hâlâ geri uçabilecek mesafedelerdi.

“São Paulo’daki sanayi sergisine gittiniz mi?” diye sordu.

“Vakit bulamadım,” dedim. “Çünkü Rio Grande do Sul’da acil bir tamirat işi vardı. Uçakla gitmek zorunda kaldım, zira iş korkunç derecede acildi. Şimdi de tesadüfen bu sıralarda kalkacak olan Polonya gemisiyle geri dönüyorum.”

“Demek sizin hikâyeniz böyleydi,” dedi Ernst Triebel. “Benimki farklıydı.”

“Elbette. Herkesin hikâyesi farklıdır.”

“Ama benimki özellikle farklıydı.”

“Herkes, kendi yaşadığının özellikle farklı olduğunu düşünür.”

“Öyle farklılıklar vardır ki, katlanmak çok zordur. Mesela benimki... Neredeyse hiç katlanamadım. Şimdi, önümüzdeki haftaların ne kadar sessiz geçeceğini düşündüğümde hissediyorum ki, bu özel mesele geçip gidebilir. Geçebilir, ama bu henüz kesin değil. Hatta geçip gitmeli mi, onu bile bilmiyorum. Yani, anımsama açısından.”

“Bütün bu kuşların yurtlarına döndüğüne gerçekten inanıyor musunuz?”

“Hem de hepsi. Bunu kesin olarak biliyorum. Bu benim üçüncü yolculuğum. İlkinde, küçük bir çocukken ailemle *Norddeutscher Lloyd* gemisiyle Brezilya’ya gitmiştim. İki yıl önce Gdingen’den Santos’a gittim. Bu defa uçakla geldim, ama dönüşüm gemiyle. Muhtemelen son kez.”

“Hiç kesin konuşmayın. Ben konuşamam. Eğer çalıştığım şirket bu ülkede yine bir şeyler kurmaya başlarsa... Size de öyle olabilir.” Genç adamın o anda içini dökme ihtiyacı hissettiğini sezdim.

“İlk yolculuğumuz Kristal Gece’den hemen önceydi. ‘Kristal Gece’nin ne olduğunu biliyorsunuzdur.”

“Evet, evet. Elbette. Okulda öğrenmiştik. Yahudilere karşı yapılan çok kötü bir şeydi.”

Sadowski’nin Joseph Conrad’la ilgili sorusuna yanıt verirken yaşadığım sıkıntıdan sonra, bu kez daha çabuk cevap verebildiğim için memnundum.

“Babam Yahudi değildi,” dedi Triebel. “Ama annemle ayrılabilirler diye çok korkuyordu. Annemi çok seviyordu. İyi ki dayısı o zamanlar Rio’da yaşıyordu da bize vizeleri ve biletleri göndermişti.”

“Anneniz güzel biri miydi?”

“Babamın kesin olarak gitmeye karar verdiği gün, sanırım ona ilk kez gerçekten dikkatle baktım. *Binbir Gece Masalları*’ndaki kadınlara benziyordu. Birdenbire, babamın onun uğruna neden uzaklara gitmeyi göze aldığını anlayıvermiştim. Ama aşkı sadece bundan ibaret değildi. Aşk insanın içine derinlemesine yerleşir. Ama yine de görünür bir şeye bağlıdır hep. Aşk tuhaf kılan da budur zaten. Ne demek istediğimi anlıyor musunuz?”

“Kıyı artık görüş alanımızdan tamamen çıktı ama martılar hâlâ burada.”

“Muhtemelen Fernando da Cunha adlı büyük adadan geliyorlar. Gemimiz geceleri oradan geçiyor. Brezilyalıların mahkûmları hapsedtiği ada orası.”

Tam o sırada, genç ve neşeli bir adam merdivenlerden aşağı atlayarak bize doğru geldi. Triebel, “Yemek yerken bana arkadaşlık eden kişiyi tanıtırayım: Günter Bartsch” dedi.

Genç adam baştan aşağı canlılık ve sevinç doluydu, sözlerini bana değil, daha çok Triebel’e yönelterek şöyle dedi:

“Hadi yukarı gelin hemen. Adanın bir kısmını radar aracılığıyla önceden görmek mümkün.”

Yolcular sıraya dizilmişti bile. Opera şarkıcısı, Sadowski, kamarada bana öfkeyle bakan Polonyalı, rahibe, mavi bereli çocuk bakıcısı, konsolos hanım ve iki çocuğu... Belki tanımadığım birkaç kişi daha. Şimdi de genç adam Günter Bartsch, Triebel ve ben. Bir görevli Lehçe açıklama yaparak radarın ayarlarını yaptı. Herkes sırayla, parlak camın üzerinde tırtıklı bir leke gördü.

Daha önce bir radara hiç bakmamıştım. Sadece geminin bir kayaya ya da bir adaya çarpmaması için birilerinin sürekli bakması gereken bir şey olduğunu biliyordum.

Sadowski, “İtalyan gemisinin başına gelen facia,” dedi, “buzdağı fark edildiğinde artık gemiyi döndürmek için çok geç kalındığı içindi. Kaptanına bir daha gemi sürmek nasip olmayacak. Gerçi asıl suç ikinci kaptandaydı. Çünkü sürekli radarın başında değildi. O sırada, telgrafçı olan meslektaşının yanındaymış. Hiç kimse buzdağının o kadar derine indiğini tahmin etmemiş. Bütün bunlar ancak deniz mahkemesi sırasında ortaya çıkmış.”

Hepimiz açık camın üzerindeki tırtıklı lekeyi inceledikten sonra, Triebel’le aşağı indik. Akşam alacasında adanın kendisi belirdi. Akşam yemeğinden sonra kayalık bir burnun kıyısından geçtik. Ada bizden uzaklaşıyor, sonra tekrar üzerimize sürükleniyor gibi geliyordu. Dağ yarıklarında şimdiden birkaç ışıık parılıyordu.

Sonra gecenin karanlığı çöktü. Kamara havasız geldiği için birkaç saat sonra kalktım ve güverteye çıktım. Triebel sanki hiç ayrılmamış gibi yine aynı yerdeydi. Ona yandan bir bakış attım. Adanın son, neredeyse kaybolmuş, artık silinmek üzere olan kıntısına bakıyordu. Sanki içi sızlıyormuş gibiydi.

“Bu,” dedi, “Amerika kıtasına ait son kara parçasıydı.”

Sonra, hasta bir çocuğa konuşur gibi yumuşak bir sesle ekledi:

“Bretonya’daki deniz fenerini gördüğümüzde Avrupa’ya varmış olacağız. Arada sadece deniz var. Üç hafta.” Bu üç haftalık bütün özgürlük artık pek de içini sevinçle doldurmuyor gibiydi.

Ben de onu bir şeyden, belli ki ağır gelen bir histen uzaklaştırmak için şöyle sordum: “Rio’ya ilk kez giderken de bu adanın yanından geçtiniz mi?”

Yorgun bir sesle, “Muhtemelen,” dedi. “Daha çocuktum, dikkat etmemişimdir. Gemi tıka basa göçmenlerle doluydu. Annemle babam çoğu zaman kendi aralarında hararetle konuşuyordu. Eminim birbirlerine teselli veriyorlardı. Bu yolculuğa çıkmak zorunda olduklarını bir türlü kabullenememişlerdi. Kamarada dört kişiydik. Üçümüzden başka bir de büyükçe bir oğlan vardı. Bana satranç oynamayı o öğretmişti.

O zamanlar hiç tanımadığım dayım, bir sanatoryumda müdür yardımcısıymış. Rio’ya pek uzak olmayan bir yerdeydi.

Oraya vardığımızda, hepimiz gözlerimizi devasa, çıldırmış şehre dikmiştik. Eğer tam da karaya çıkarken dayım orada belirmeseydi hâlimiz harap olurdu. Annemi öptü. Babamı ise oldukça soğuk bir şekilde selamladı. Bir zamanlar birlikte okuduklarını çoktan unutmuş gibiydi. Sanırım bana da omzuma hafifçe vurarak ‘merhaba’ dedi.

O andan itibaren ondan korkmaya başladım, o da diğer doktorlar gibi doktordur herhalde ama... Bir şekilde burada hüküm süren, her şeyi öğüten, tüketen bir tür yasanın varlığını sezmiştim. Zamanın kendisi bile bu yasanın buyruğu altındaydı. Mesela, şu çocuk, bizimle kamarayı paylaşan ve bana satranç öğreten çocuk, bakın, şimdiye kadar bir kez bile aklıma gelmemiştir.

Annemin eline sımsıkı tutunmuştum. Dayım bizimle gümrüğe kadar geldi. Oraya *Alfândega* denir. Bu Arapça bir kelimeymiş. Rio’daki Alfândega, gelen yolcular ve onların eşyalarıyla kaynayan, uçsuz bucaksız bir salondur. Beni en çok şaşırtan şey ise, ortalıkta bu kadar çok zenci olması ve grup halinde dolaşan keşişlerdi. Muhtemelen az önce bir İtalyan gemisinden inmişlerdi. Konuştukları dil bir çan sesi gibi geliyordu, kalabalıkta yankılanan pek çok dilin arasında çarpıcı biçimde belirgindi.

Dayım Portekizceyi bir Portekizli kadar akıcı konuştuğundan ve oldukça kibirli bir duruş sergilediğinden, eşyalarımızı kısa sürede teslim aldık.

Sonra bir yerde yemek yedik. Artık gücü elinde tutan dayım, bize bir öneride bulunur gibi değil de sakın bir ses tonuyla emir

verir gibi şunu açıkladı: Annem ve babamla sanatoryuma gidecekti. Babamın yeni iş yeri orası olacaktı. Onlar için bir oda ayarlanmıştı. Ama beni derhal oğullarının da okuduğu, çok seçkin bir İngiliz yatılı okuluna yerleştirecekti. Bu ülkede düzgün bir okula girmek inanılmaz derecede zordu. Ama o, şans eseri, orada bir yer bulmuştu. Okul müdiresi Bayan Withaker kendi oğlunun sağlığını sürekli dayıma kontrol ettirdiği için, ona bir tür bağımlılığı vardı. ‘Ve şimdi seni de alacak, ufaklık,’ dedi, ‘çünkü oğlunu düzenli olarak muayene ediyorum, yani bir bakıma bana muhtaç.’

Annem çekinerek, ‘Bizimle odamızda kalamaz mı?’ diye sorduğunda, dayım yalnızca, ‘imkânsız,’ dedi.

Üçümüz de donup kalmıştık. Dayım ayrıca şunu da ekledi: ‘Hiç mi gazete okumadınız? Tanrıya şükredin burada olduğunuza. Hadi nazlanma Hanna!’

Ne yapabildik ki? Dayımın bizi götürdüğü küçük ev temiz görünüyor. Bayan Withaker bizi soğuk bir şekilde karşıladı. Annem beni öptüğünde acı acı ağladım. Hâlâ hatırlıyorum, akşam yemeği sırasında bomboş yatak odasında tek başıma kalmıştım.

Kaldığımız odada bir düzine kadar erkek çocuk kalıyordu. Kuzenlerimden biri de oradaydı. Ama kuzenlerim beni dışlar gibi davrandılar. Ne İngilizce biliyordum ne de Portekizce, sık sık alay konusu oluyordum. Sürekli annemin beni ne zaman ziyarete geleceğini düşünüyordum. Birkaç gün sonra geldi. Beraberken çok mutluyduk. Ama kısa süre sonra öyle bir şey oldu ki, bütün hayatımı değiştirdi. Bundan kısaca bahsedersen, sizi rahatsız eder miyim?”

Konuşmaya devam etmesi gerektiğini güçlü biçimde hissediyordum. Bu yüzden, “Hayır hayır. Lütfen her şeyi anlatın,” dedim.

Akşam ışığı denizin üzerine yayılmıştı. İki farklı dalga birbirine karışıyordu; biri yıldızların yansımasıyla koyu mavimsi, diğeri ise hâlâ adanın köpüklü sularından gelen bir ısıltıyla aydınlık ve huzursuz. Gemi sallandıkça, gökyüzü ve deniz gözümüzün önünde durmaksızın birbirinin içine geçiyordu.

Keşke hepsini huzurlu bir şekilde izleyebilseydim, sözcükler olmadan, sessizce... Ama Ernst Triebel anlatmaya devam etti:

“Annemin ziyaretini uzun süre boşuna bekledim. Bana birkaç kez yazdı, hasta olduğunu söyledi. Bir gün babam çıkageldi. Bakar bakmaz ne olduğunu anladım. Beni dışarı çıkardı. Sokakta yürüdük, sonra boş bir bankta oturduk. Sessizdik. Sonunda babam, ‘Ağır bir tifoydu. O da kaptı,’ dedi.

Ben de sadece şunu söyledim: ‘Demek artık yaşamıyor.’

‘Artık yaşamıyor,’ dedi babam ve birdenbire, beni teselli etmek yerine artık çocuk değilmişim gibi, içini dökmeye başladı. Geleceğimi ve ortak geleceğimizi anlatırken, koyu tenli bir zenci gelip bankımıza oturdu.

O adamı hâlâ net olarak hatırlıyorum. Elinde, daha önce hiç görmediğim garip bir çalgı vardı, onu çalmaya çalışıyordu. Çaldığı melodi, babamın hüznünlü ama kararlı sözlerine eşlik ediyor gibiydi. Babam, annemin ölümünden sonra o sanatoryumda kalmaya hiçbir şekilde katlanamayacağını söyledi. Aynı çatı altında dayımla da bir arada kalamazmış. Annem o kısa sürede çok acı çekmiş. Kardeşinden utanmış. Hastalanmadan önce Rio’ya taşınmaya, bir şekilde kimseye muhtaç olmadan yaşamaya karar vermişler. Babam ‘Kenarda biraz param var zaten,’ dedi.

‘Nasıl denk geldiyse,’ diye devam etti, ‘iyi huylu bir hastam şehirde yeni, küçük bir klinik açılmak üzere olduğunu söyledi.’ Yeni kurulacak bu kurumun müdürü, iyi bir Alman doktor bulunduğu için çok sevinmiş. Ama babamı yasal olarak işe alamazmış. Bu yüzden onu hemşire olarak yazdıracakmış. Tabii bu durumda babama gerçek bir doktor maaşı da ödeyemezmiş.

‘Ama,’ dedi babam, ‘yeni patronumun bir okul müdürü arkadaşı var. Ben de ona bir şart koştum: Oğlumu okula aldıracaksın. Burada iyi bir okula girmek ne kadar zor, biliyorsun. Tabii şimdi sıfırdan Portekizce öğrenmek zorundasın.’

Gemiden indikten sonra ilk altı ayımız böyle geçti, anlayacağınız.”

Genç Triebel’in, yıllar öncesine uzanan anılarını bana anlatma ihtiyacının bu kadar güçlü olması tuhaf gelmişti.

“Bu okulda,” dedi Ernst Triebel, “inanılmaz derecede önemli bir şey yaşadım. O ilk konuştuğumuz, ‘özel olan’ durum orada

başladı. Biteliyse daha üç gün olmadı. Şu an denizde ikinci günümüz değil mi?”

“Evet, ikinci gün.”

Triebel şöyle devam etti:

“Anlatmak için yeterince zamanımız var. Neredeyse üç hafta.”

Sanki yine de acelemiz varmış gibi, ben yıldızlarla parlayan denizi seyretmeyi çok istesem de, sürekli olarak kilitli ambarların çevresinde yürüyüp durduk.

Bu sırada Triebel anlatmaya devam etti. Sanki yalnızca yolculuk değil, bu durmaksızın yürüyüş de içinde bir şeyleri serbest bırakıyordu. Hem yurttaşı hem de onu yargılamayan bir dinleyici olarak ben ise, belki de, henüz kendi bile tam anlamamışken, içindeki bu tuhaf olanı anlayabilecek birini temsil ediyordum. O ise bunu ancak anlatma süreci içinde anlayabilecekti.

Güneş ansızın doğmuştu. Henüz kavurucu değildi ama gökyüzüyle deniz, altın ve kırmızı ışıklarla parılıyordu, her şey saf, sevinç dolu olmaya hazır, hatta ben bile.

“O yeni okula gitmek çok zordu,” dedi Triebel. “Oysa öğretmen, kesinlikle müdürün talimatıyla bana karşı yumuşak davranıyordu. Uzun süre Portekizceyi hiç anlayamadım. Öğretmen kızgın değildi. Ama en az benim kadar umutsuzdu. İkimiz de bu dili asla öğrenemeyeceğime inanıyorduk. Ve tam da böyle bir şey söylerken defterimi geri verdiğinde, ki içi kelimelerden çok hatalarla doluydu, oysa ben bu ödev için günlerce, gecelerce uğraşmıştım, bir anda umutsuzluğa kapıldım.

Okul bahçesinde çirkin, üstü örtülü, çöp kutularının durduğu bir köşe vardı. Bazen orada fareler cirit atardı. Sınıfın çöpünü oraya boşaltmak bir cezaydı. Ben ise şimdi oraya kendim gitmiştim, bahçeye sırtımı dönmüş, ağlıyordum. İlk kez gerçekten ağladım. Yani sadece o ödevdeki hatalara ağlamadım, hayatımın bittiğini düşündüm. Babam sık sık şöyle derdi: ‘Bu dili öğrenmeden burada yapamazsın.’ Ağladım, çünkü aniden Brezilya’ya gelmiştik. Ağladım, çünkü daha gelir gelmez annem ölmüştü, anne dokunuşunu kaybetmiştim. Annem şimdi neredeydi? Ben de ölecektim, ama

sonra yanına gidecek miydim? Babam bir keresinde, daha evdeyken, bunun batıl bir inanç olduğunu söylemişti. Babam sakın, hat-ta neredeyse katı biriydi. Teselli ederken bile sertti.

Çöp tenekelerinin arasına kıvrıldım ve ağladım da ağladım. Birden biri saçlarıma dokundu, Almanca konuşarak şöyle dedi: ‘Neden ağlıyorsun?’ Ağlamaktan şişmiş yüzümü çevirdim. Sını-fımdan bir kızı gördüm. Muhtemelen daha önce de fark ettiğim biriydi ama hemen unutmuştum. Brezilyalı olduğunu sanmıştım. Şimdi ise Almanca konuşuyordu: ‘Portekizceyi öğrenmem bir yı-lımı aldı. Ama sonra her şey, okumak da yazmak da birden hızla çözüldü. Âdeta bir mucizeydi. Sana da aynısı olacak. Ernesto, eğer istersen her gün beraber biraz çalışabiliriz. Çünkü biriyle Alman-ca konuşmak beni de mutlu eder. Eminim sen hâlâ masalları ve şi-irleri hatırlıyorsundur. Ben hiçbir şeyi unutmak istemiyorum. Ne dersin, sana yardım edeyim mi? Sen de bana yardım eder misin? Böylece ben de Almancamı unutmam.’

Önlüğüyle gözyaşlarımı sildi. Birkaç kez daha hıçkırdım, sonra durdum. Anlattıkları iyi gelmişti.”

Triebel hızlanarak yürüyordu, ben de bir kelimesini bile kaçır-mamak için takip ediyordum. Başta sadece yarım yamalak dinli-yordum. Şimdi ise anlattıklarına büyük bir dikkatle kulak veri-yordum.

“Kızın adı Maria Luisa Wiegand’dı,” dedi Ernst Triebel. “Okul-dan sonra şöyle dedi: ‘Şimdi hemen meyve ve sebze almam lazım. Teyzemin misafiri gelecek. Ben öksüzüm. Teyzem Elfriede’nin ya-nında yaşıyorum. Bizdeki durum da seninki gibi. Sadece, benim anne babamın ikisi de öldü. Annem daha ben küçükken, Alman-ya’dayken öldü, babam ise burada, Rio’da bir hastalıktan. Küçük-lüğümden beri Elfriede Teyze’yle yaşadığım için belki benim için seninkinden biraz daha kolay. Neyse, benimle ders çalışmak ister misin? Şimdi alışverişe gitmem gerek.’ Beni küçük bir mahalle pazarına götürdü. Orada meyveleri büyük bir özenle seçti. Altın renginde ve hilal şeklinde dört tane mango aldı, daha önce hiç ye-memiştim. Her birini havada döndürerek çürük olmadıklarından

emin oldu. Avokado da aldı, onu da hiç yememiştim. Harika bir yemek hazırlayacağını ve benim de tadacağını söyledi. Adlarını bilmediğim iki üç çeşit meyve daha aldı. Son olarak kahve ve tatlılar aldı. ‘Misafir, fakir olduğumuzu anlamamalı,’ dedi. ‘Teyzem dantel öreri ve bluz diker. Rua Catete’deki küçük dükkânlardan birinin işletmesinden de sorumlu.’

Aldıklarını kapıya kadar ben taşıdım. Koridor daracıktı, sanki bir hortumun içinden geçiyorduk. Merdiven dikti, âdeta bir madden ocağından geçer gibiydik. Sonradan anladım ki, bina cephesi öyle dardı ki içeride bu kadar çok merdiven ve dairenin nasıl var olduğuna inanmak zordu.

Babamla yalnızca yirmi dakika uzaklıkta, bir yan sokakta oturuyorduk. Bizim evimiz de elbette büyük değildi. Babamla aynı odada yatıyordum. Küçük yan odada valizlerimize bile zor yer vardı. Ama ben valizleri öyle üst üste dizmiştim ki, âdeta bir çalışma masasına dönüşmüşlerdi. Babamın misafiri geldiğinde ödevlerimi orada yapardım.

şunu da belirtmek isterim: Babamla her zaman iyi anlaşmışımdır. Anlayışlı ve cömert biriydi.

Binanın arkaya bakan tarafında oturduğumuz için geniş avluya hemen çıkılabiliyordu. Avlu çalırlar ve çiçeklerle doluydu. Binanın önüyse sokağı bakıyordu.

Ertesi gün Maria Luisa, beraber aldığımız tatlılardan tatmamız için bize de getirdi. Sonra onunla geri döndüm. Avokadodan yaptığım yemeğın kalanını bana yalattı. Evde ne kadar çok oda olduğuna şaşırmıştım. Ev, derin olduğu kadar inceydi, küçücük odalar arka arkaya sıralanmıştı. Hem Maria’nın hem de teyzesinin kendine ait birer odası vardı.

Ders çalışmak ve ödev yapmak için Maria bizim eve gelmekten hoşlanırdı. Ama daha çok çalırlar ve çiçeklerle dolu avluya bakan büyük pencereler yüzünden gelirdi. Bazen çalışma yerlerimizi paylaştırırdık: Canımız nerede isterse, ya onun evinde ya da bizimkinde çalışırdık. Maria Luisa’nın yardımıyla hızla ilerleme kaydediyordum.

Tanıştığımız ilk günden sonra bir daha hiç ayrılmadık. Kısa sürede Portekizce konuşup yazabilir hale gelmiştim. Bir roman okuduk, adı *Melez*'di. Kitap bana korkunç gelmişti. Tıpkı çevremizdeki her şeye kafa yordığımız gibi, kitap üzerine de kafa yorduk; tanrı ve gökyüzü, yaşam ve ölüm üzerine konuştuk. Alışverişe hep beraber çıkardık. Yemeği bazen Elfriede Teyze'nin evinde yerdik, bazen de babama tuhaf bir Portekiz yemeğiyle sürpriz yapardık ki her defasında sevinirdi. Maria babama Brezilya'nın âdetlerine göre hazırlanmış bir ananas ya da özel bir avokado yemeği hazırladığında babam çok mutlu olurdu. Babam Maria'yı çok sevmişti. Demişti ki: 'Kim onun Thüringenli olduğuna inanır? Buradaki bazı kızlar kadar güzel, altınsı renkte bronz tenli, zarif biri.'

Teninde gerçekten de altınsı bir ışıltı vardı. Beyazlığından geriye hiç eser kalmamış gibiydi.

Sık sık denize giderdik. Başlarda benden daha iyi yüzüyordu, ama zamanla onu yakaladım. Pek çok insan ona göz kırpar ya da laf atardı, o ise sadece gülerek ıslak saçlarını sallayarak geçirdi.

Bu kızda hem içten parlayan hem de dışa yansıyan bir şeyler olduğunu, insanın 'güzellik' dediği bir parıltıyı, hatta bu güzelliğin, karamsar insanları bile hayrete düşürecek, onlara umut verecek türden bir şey olduğunu o zamanlar henüz fark etmemiştim.

Bazen trende biri aniden ona laf atar, o ise güler, umursamazdı. Sonra ben, 'Ne dedi sana o adam?' diye sorunca şöyle derdi: 'Özel bir şey demedi, aynı şeyler işte, güzel olduğumu söyledi.'

İltifatlar alması beni rahatsız etmezdi. Tam tersine, bu kadar güzel bir yoldaşım olduğu için sevinirdim.

Okulda ve okuldan sonra hayat bizi hep yan yana getirdi. Öyle ki neredeyse hiç ayrılmaz olmuştuk, ne ders çalışırken ne kitap okurken, ne alışverişte ne de yüzerken... Her zaman ve her yerde birlikteydik. O zamanlar bunun hayattaki payımızı olduğunu, her zaman, her yerde ve sonsuza dek beraber olacağımızı sanıyorduk."

O hafta gemide bir film gösterimi yapıldı. Geminin en aşağı katlarına inmemiz gerekmişti. Rahibe de dâhil hepimiz, deniz

seviyesinin altında gösterilen bu filmi gözlerimizi dikip izledik. Ernst Triebel, Günter Bartsch'la güvertede kalmıştı. Gökyüzüne bakıyorlardı. Bu canlı, neşeli çocuk gökyüzü hakkında şaşırtıcı seviyede bilgi sahibiydi.

Sadowski şöyle dedi:

“Kimseyi gücendirmesin diye hep sıkıcı filmler gösterirler. Özellikle Almanları gücendirmek istemezler. Çünkü Almanya, savaşta Polonya'ya çok korkunç acılar yaşattı.”

Film Orta Çağ'da, kehribar taşınan bir yolda geçiyordu. Baltık Denizi'nden Akdeniz'e kadar uzanan eski kentleri görüyorduk. Kehribarın taşındığı yolda her defasında durulan bir han vardı ve oradaki bir kız, bir tüccara âşık olmuştu. Sanırım yolcuların çoğu filmi sıkıcı bulmuştu. Ama ben, bir mekanikçi olarak oldukça zor bir işim olduğundan ve sürekli yollarda bulunduğumdan ötürü, Orta Çağ'da neler yaşandığını izlemeyi severdim, o yüzden deniz seviyesinin altında gösterilen film de hoşuma gitmişti. Denizin altında, Orta Çağ'da yeryüzünde olanları izliyordum.

Gün boyunca nadiren gördüğüm kamara arkadaşım da (ayrıca Triebel'in masasında, arkamda oturuyordu) izleyiciler arasındaydı. Ama film bittikten sonra kamaraya geri dönmedi. Birkaç saat sonra, bir şey kırdığı ve ortalığı birbirine kattığı için uykumdan uyandım. O sırada bir hayli içmişti. Zaten sık sık da içen biriydi. Önce kiminle içtiğini anlayamadım. Sonra fark ettim ki Sadowski'yle içmiş. Sadowski için çok ya da az içmek fark etmiyordu. Her hâlükârda, Woytek ismindeki kamara arkadaşım o gece özellikle çok gürültü yaptı. En sonunda yerimden fırladım, onu yakalayıp yatağına fırlattım, susmayınca da bu kez dışarı attım. Sonra içmeye devam ettim, yoksa bir yerde sızdı kaldı mı bilmiyorum. Her neyse, sabah mürettebattan iki kişi onu geri getirdi ve tekrar yatağına yatırdılar. Leş gibi uyuyordu. Kahvaltı için bile kalkmadı.

Sadowski “Neden o kadar çok içtiğini biliyor musunuz?” diye sordu. O sabah Triebel yerine onunla güvertede yürüyordum. Güldüm ve “Ayyaşın teki olduğu için içiyor işte. Bunda gizemli ne var?” dedim.

“Olmaz mı? Her ayyaşlığın bir sebebi vardır. Ben onun neden içtiğini biliyorum. Zavallı adam.”

“Neymiş o sebep?”

“Bir zamanlar size Alman olduğunuz için kızgın olduğunuzu sanmıştınız ya... Hani kardeşi öldürülmüş diye. Ama aslında durum bambaşka.

Savaş çıktığında kaptan olarak İngiltere’ye gitmişti. Şu an kaptanımız olan adam, o zaman aynı gemide ikinci kaptandı. Kaptanımız cesur bir insandır. İngiltere’de, donanmada kaldı. Murmansk’a mühimmat taşıyordu. Duymuşsunuzdur, o yolculukta on gemiden en az altısı batmıştı. Ama ikinci kaptan şanslıydı. Savaştan sonra Polonya’ya döndü ve sonunda Norwid’in kaptanı oldu. Kamara arkadaşınız Woytek’e ise Londra’da çok para kazanabileceği bir teklif yaptılar. İnsanoğlu öyle durduk yere cesur değildir, değil mi? Cesaret, hep belli bir şey uğruna gösterilir. Woytek’in durumundaysa, paranın parlak vaadi, rahat bir yaşamın cazibesi, cesaretin talep ettiği her şeyden ağır bastı.

Recife’de, neredeyse ekvator da, bir şirketin başına geçti. Sız Rio Grande do Sul’daydınız ya, oralarda Recife’ye, Pernambuco’ya ‘kuzey’ derler.”

Sadowski’nin sesi biraz boğuklaşmıştı. Şöyle devam etti:

“Umarım,” dedi, “şimdi girmekte olduğum bu şirket, yaşlı anemnin hatırı için, zaman zaman Güney Amerika’ya giden birine ihtiyaç duyar. Sizin biçerdöverler o çiftlik sahibinin ihmaliyle dışarıda bırakıldığı için şanslısınız.”

İçimden düşündüm: Bu kurnaz herif bunu nereden öğrendi?

“İşte,” dedi sonra, “sizin kamara arkadaşınız o Recife denen yerde mahvoldu. Belki başlangıçta işleri fena değildi. Ama içmeye başladı. Ne var ki orada onu yatağına taşıyan bir mürettebat yoktu. Ekvator da, bir sokağın ortasında, güneşin altında öylece kalakaldı. Sonra belki yarı baygın uyandı ama artık iş işten geçmişti. Belki bir hastaneye bile gitmiş olabilir. Ama her hâlükârda, işleri battı. Çünkü bir zenci olan karısı işleri gerektiği gibi yürütememişti.

Durumu o denli berbattı ki sonunda Brezilya hükümetinin baskısıyla Polonya konsolosluğu onu ülkeden geri göndermek zorunda kaldı. Ama bu gemiye bindiğinde, kimi görsün? O zamanki ikinci kaptan, şimdi bu geminin kaptanı olmuştu. Woytek ise... hiçbir şeydi artık. Ve bizim kaptan, ki hakkını yemeyelim, gerçekten de örnek bir denizcidir. İşte bu yüzden, Woytek yeniden içmeye başladı. Aklını yitirmişçesine davranmasının sebebi budur. Sizinle bir ilgisi yok. Sanırım bütün bu olanlar, onun utanmasından kaynaklanıyor.”

Ben, “İnsan,” dedim, “eve dönünce işleri yoluna koymasını bilir.”

Sadowski hafifçe homurdandı: “Hm...” Bir an düşündüm, belki onun da işlerini yoluna koyması gerekiyordu. Ama o, gayet sakin konuşmaya devam etti:

“İnsan kendini tuhaf hisseder elbette. Konsolosluğa maddi bir yük olarak, bir serseri gibi, beş parasız memlekete geri dönmek... Üstelik geminin kaptanı, vaktiyle sizin altınızda çalışmış bir adam.”

Doğrusunu söylemek gerekirse, benim için de bir eziyetti. Her seferinde kamarama döndüğümde, kamara arkadaşımı ya sarhoş ya da kudurmuşçasına saldırgan bir halde buluyordum.

Dünyada nelerin değiştiğini hâlâ kavrayamamıştı. Almanya’nın ikiye bölündüğünü, doğuda artık yepyeni bir devletin kurulduğunu, bu devletin Polonya’yla barış içinde yaşadığını, bunların hiçbirini ona ulaşmamıştı. Evet, utancından içiyor olabilirdi. Ama ne zaman utansa, bütün utancını üzerime boca ediyordu.

Benim utanmak için bir sebebim yoktu. Savaşı yaşamamıştım. Sadece, daha öğrenciyken, kısa bir süreliğine uçaksavar birliğine yollanmıştım. Ama en büyük ağabeyim... O, cephede öldü. Hepimiz onun etrafında dönüyorduk. Onun kaybı ailemde hâlâ kapanmayan bir yaradır. Kız kardeşimin bacağına sorun vardı, bu sayede, Alman Kız Birliği’ne (*Bund Deutscher Mädel*) katılmaktan kurtulmuştu. Doğrusu, zavallı ağabeyim Doğu Cephesi’nde can vermeden önce neler yaptı kimse tam bilmiyor. Ama fabrikadan bir iş arkadaşım, oğlunun bir gün eve sarsılmış halde geldiğini anlatmıştı:

“Anne, baba, siz bize Ruslara neler yaptığınızı asla anlatmadınız... Çeklere, Polonyalılara, Fransızlara ve başka milletlere neler yaptığınızı da. Hep sömürgecilikten, emperyalizmden dem vuruyorsunuz, ama asıl emperyalist sizsiniz!

Bize her şeyi anlatmalıydınız. Utancı omuzlarımızda biz taşıyoruz, çünkü sizde utanma duygusu hiç yok. Suçlu olan sizsiniz, ama yaptıklarınızdan mervefa* duymak bize düştü.”

Arkadaşım bu sözleri öğle molasında anlatmıştı. Bazı işçiler başlarını öne eğmiş ve şöyle demişti:

“Şimdiki gençlik, öyle sorular soruyor ki... cevap yok.”

Ama içlerinden biri homurdanarak şunu demişti:

“Onu öyle bir döveceksin ki!”

O anda diğerleri birden parlamıştı:

“Ne diyorsun sen be!? Delirdin mi? Oldu olacak hapse attır bir del!”

Savaşta henüz bir çocuk olduğum için şanslıydım.

Woytek’le kamarada bu meseleler hakkında konuşmak istedim, ne düşündüğünü merak etmiştim. Ama o buna uygun biri değildi. Daha önce de söylediğim gibi, güneş çarpmasından önceki zaman diliminde takılı kalmış biriydi. “Ama yaptıklarınızdan mervefa duymak bize düştü” sözü ona hiç tuhaf gelmemişti. Oysa ben bu kelimeyi çok güzel buldum. Ben yalnızca merhameti bilirim, ama mervefa –işte bunu bu çocuk uydurdu.

Ernst Triebel’le de bu tür meseleleri pek konuşmak istemedim. Güverteye çıktığımda genellikle hemen Maria Luisa’dan söz açardım. Başta sıkılarak dinlerdim, sonra kabullenerek, en sonundaysa merakla.

“Maria Luisa’yla aramızda hiç sır yoktu. Yeryüzünde ne varsa, her şeyden konuştuk. Hatta o zamanki Başkan Vargas hakkında bile. Ona şu olaydan bahsedecektim: Bir gün, Atlantik’teyken, gece

* Almandaca Mitleid “merhamet, acıma” anlamına gelir ve kelime kökü “Leid” (acı, keder)’den türemiştir. Çocuk burada buna paralel bir sözcük icat ederek Mitreue der: Treue “sadakat, vefa” demektir. Yani “acıya ortak olmak” (Mitleid) karşısına “vefaya ortak olmak” (Mitreue) koyar. Türkçede bu kelime oyununu koruyabilmek için “merhamet/mervefa” karşılığı kullanılmıştır.

vakti yanımızdan bir Brezilya gemisi geçmişti. Tam o sırada beni böldü ve şöyle dedi: ‘Belki Prestes’in karısının da olduğu o gemi mi, hani şu Vargas’ın Hitler’e teslim ettiği kadın.’ ‘Nereden biliyorsun’ demiştim. Sadece omuz silkmişti: ‘Burada her şey duyulur.’ Sonra anlattı bana, kimmiş bu Prestes. Tüm ülkeyi işsiz köylülerden oluşan bir kervanla birlikte baştan sona geçmiş. Bu kervan uğradığı her çiftlikte daha da büyümüş. Babam anlattıklarını duyunca yalnızca şöyle demişti: ‘Hepsi doğru... Ama bu konular hakkında herkes içinde konuşmayın.’”

Suya dalgın dalgın bakarken Triebel hemen bambaşka bir şey anlatmaya koyuldu:

“Sınıfta bana sık sık sorarlardı: ‘O hâlâ bakire mi?’ Ben de bu soruyu anlamıyormuşum gibi davranır, geçiştirirdim.”

Triebel bana neden böyle şeyler anlatıyor diye içimden düşündüm. Ama cevabı da aynı anda aklıma gelmişti. Çünkü bunu başka hiçbir yerde anlatamazdı. Ancak burada, bu gemide... Sonra bir düşünce daha belirdi: Çevremizde çıt çıkmıyordu ve Triebel’in böyle bir yere ihtiyacı vardı; insan, birine her şeyi anlatabilmek için bir yere ihtiyaç duyar.

“Daha önce boş geçen her dakikamızı yalnızca birlikte geçirirken, Maria tam o günlerde birdenbire farklı tanışıklıklar edinmeye başladı. Hiçbir açıklama yapmadı, ben de soru sormadım. Sadece şöyle diyordu: ‘Bu öğleden sonra sahile gidemeyiz. Eliza’ya konseri birlikte dinleyeceğimize dair söz verdim.’”

Bunda karşı çıkacak bir şey yoktu. Eliza sınıf arkadaşımızdı, güzel sayılmazdı ama çelik gibi bir iradeye sahip biriydi. Müzik okumakta kararlıydı. Ailesinin maddi durumu yerindeydi anlaşılan; uzun zamandır özel piyano dersleri alıyordu. Maria sık sık ona gider, sonra da gelip bana anlatırdı: ‘Bu kızın çaldığını duysan, inanamazsın. O yalnızca bir müzik öğretmeni olmayacak, gerçekten tanınan bir sanatçı olacak.’

Bu sözler içime bir ok gibi saplanmıştı. Nedenini tam kestiremiyorum. Ama belki de şu yüzdendi: Rodolfo, başka bir sınıf arkadaşımız, çıkıp, annesinin de müzikten çok iyi anladığını ve

Eliza hakkında aynı düşünceyi paylaştığını söylemişti. Bu tür konuşmalardan anlaşılıyordu ki, Maria artık yalnızca Eliza'yla değil, Rodolfo'yla da görüşüyordu, evlerine konuk olarak gidiyordu.

Bir gün, çaresizlik içinde sahilde Maria'yı ararken, orada sadece Eliza'yı Rodolfo'nun genç, iyi giyimli annesiyle birlikte uzaktan fark ettiğimde, Maria'nın teyzesine gittim. Bak sen! Maria evde tek başına oturuyordu. Beni görünce sevindi. 'Artık canım yüzmek istemiyor,' dedi birden. Ben de şöyle dedim: 'Eliza ile Rodolfo'nun annesi sahildeki kafede oturuyorlar.' 'Bırak otursunlar,' dedi Maria kısaca.

Maria Luisa bana zaman zaman değişmiş gibi görünüyordu ama bu değişimin neye benzediğini tam olarak söyleyemiyordum. Bir keresinde yüzümü iki elinin arasına aldı, gözlerimin içine baktı ve 'Sen benim yeryüzündeki tek gerçek dostumsun ve öyle kalacaksın' dedi.

Sonra beni öptü. Ama ben, öpüşüne hakkıyla cevap vermeye cesaret edemedim. Sadece saçlarını ve kollarını okşadım.

O fark ettiğimi sandığım değişimin bir parçası da artık yüzünde o eski güven ve açıklığın kalmamış olmasıydı. Yüzü daha gururlu, daha içine kapalıydı. Gülüşü bile değişmişti, sanki başına gelen bir şeyle övünüyormuşçasına cesur, kendinden emin, neredeyse meydan okuyan bir gülüştü. Dururken bile daha dimdik duruyordu artık. Göğsü gergindi. Altın-kahverengi saçları ve bronz yüzüyle hiç olmadığı kadar güzeldi.

Elfriede Teyze'nin yanında Odilia adında bir hizmetçi kız vardı.

'Melez' adlı kitabı bir kez daha okumuştuk, bu sefer öncekinden daha dikkatli, satır aralarında yazanları kaçırmayacak bir şekilde. Sabahleyin, Odilia evi temizlerken, Maria Luisa doğrudan şöyle sordu: 'Bu kölelik meselesi nasıl olmuş? Siz hiç öyle bir şeyi yaşamadınız mı? İnsanları gerçekten satıyorlar mıymış?' Odilia bir an dondu kaldı ve Maria'nın sorusuna şu soruyla cevap verdi: 'Bunu da nereden çıkarıyorsun? Bir kitaptan mı? Öyleyse o kitap kötü bir kitaptır. İnsanların hatırlamaması gereken zamanları hatırlatıyor.' Evet, annesi bir köleymiş. Ama çok da kötü bir yaşamı olmamış.